

پژوهشی در مورد سال تولد و سال وفات ملا لاجین شغنائی

پژوهشگر: نوروز علی ثابتی

تاریخ: روز پنجشنبه: 14 ثور 1391 // 03 ماه می 2012 // 11 جماد الثانی 1433

فیض آباد، بدخشان

بنام خالق توانا

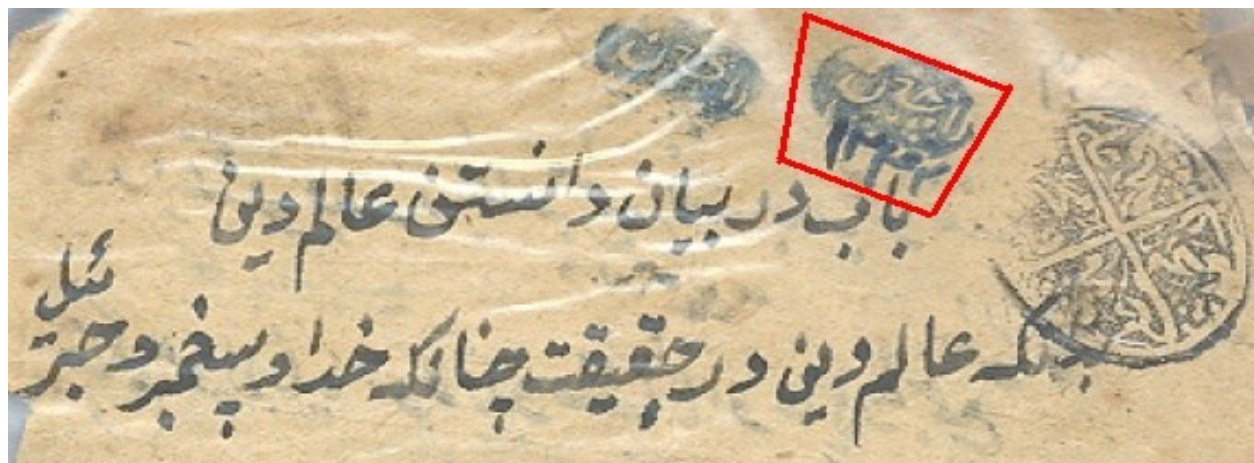

پیش ازین مقاله پژوهشی را تحت عنوان « جزوه مختصر در مورد ملا لاجین و اثرش » در مورد ملا لاجین شغنائی نوشته بودم، ولی متأسفانه سال تولد و سال وفات او را دقیقاً نمی دانستم، و اغلباً حدس و گمان هایی در این باره موجود بودند. قبلاً مواردی را ارائه کردیم صرف سال تولد و یا وفات ملا لاجین را بر مبنای نوشتن کتابش تخمین می زدیم.

از نوشته هایش هویدا است که ملا لاجین کتابش را (دیوان اشعار و دیگر گفتار ها را) در سال های (1340 و 1342 ه.ق.) نوشته است. قسمی که در کتابش در یک عنوان فرعی تحت عنوان « در بیان ماجرای پیغمبران » چنین نگاشته است:

« از زمان آدم صلی الله تا زمان نوح (ع) دوهزار و صد و چهار (2104) سال گذشته است. از زمان حضرت ابراهیم (ع) تا زمان حضرت موسی (ع) هفتصد و هفتاد (770) سال گذشته است. از زمان حضرت موسی (ع) تا زمان حضرت داوود (ع) پنجصد (500) سال گذشته است. از زمان حضرت داوود (ع) تا زمان حضرت عیسی (ع) یک هزار و دو صد (1200) سال گذشته است. از زمان حضرت عیسی (ع) تا زمان حضرت بهترین انبیا (ص) ششصد و پنجاه (650) سال گذشته است. و از زمان حضرت رسول (ص) تا این زمان یک هزار و سیصد و چهل (1340) سال گذشته است.»

در صفحه (30) کتابش ملا لاجین مَهر زده و در پهلوی مُهرش سنه ای را ذکر نموده که (1342) است. از این نوشته ملا لاجین بر می آید که او تا سال 1342 ه.ق. به نوشتن کتابش ادامه داده است.

دکتور خوش نظر پامیر زاد، در مقدمه ای که بر کتاب ملا لاجین نوشته، در قسمت سال تولد ملا لاجین چنین ابراز نظر نموده است:

« همچنین در دو جای دیگری نیز در رابطه به عمر (سن) خویش نوشته که در صفحه 149 در مناجاتی میگوید:

نفس بد ثاقب بشد بر جان ما کرد مَشْحُون از گناه سِتْخَوَان ما

کرده هایم جاء گشتم سَعَق نود و دو آمدم وجدتم گشت نشَق

و نیز در جای دیگری همی گوید:

من سَعَق بودم شدم هَوْن عاقبت من ز نود و دو رفته بی پروا شدم

گشته ام لَا یَسْمَعُون اندر جهان عاقبت لَا یَفْقَهُون

این دو نوشته می رسانند که ملا لاجین در نود و دو (92) سالگی این اشعارش را سروده و اگر سال سرودن اشعار با سال کتابت آنها را یکی قبول کنیم، پس به این اساس تخمین زده می شود که ملا لاجین در سال (1205) هجری شمسی متولد شده است....»

دکتور خوش نظر پامیر زاد در قسمت سال وفات ملا لاجین چنین اظهار نظر نموده است:

« قرار روایت برخی از کهن سالان منطقه، ملا لاجین عمر بیشتر از صد سال را سپری نموده، در پیری ریش کوتاهی گذاشته و جسامت متوسط داشته، با عصا رفت و آمد میکرده است. به شواهد نوشته هایش در نود و دو سالگی کتابش را مینوشته و بنا به گفته قدرت بیک (یکتن از کهن سالان منطقه که خود 98 سال عمر دارد "البته در سال 1385") ملا لاجین در سال 1316 هجری شمسی چشم از جهان فرو بسته، که به اینصورت او هفت سال دیگر پس از نوشتن آن بخش کتابش به عمر (109) سالگی این دنیا را ترک گفته است.»

حالا توفیق یافتم که تاریخ دقیق تری (ولی نه چندان دقیق) از سال تولد و سال وفات ملا لاجین بر مبنای یافته های جدیدی از آثارش تخمین زنم.

ملا لاجین بر یک پارچه سنگ چند بیتی را حکاکی کرده و در آن نبشته سنگی، تاریخ همان سال را ذکر نموده است. نوشته های او را در زیر نقل می کنم:

این به سال فَرَس آمد عیان از سنه هم آلف و سیصد و شش بدان

من به خاک تیره یکسان می شوم این ختم چند سال می ماند نشان

در بی وفایی دنیا

جز محنت رنج و غم ندیدیم دگر

هفتاد و هفت عمر ببریم بسر

افسوس و دریغ را نبردیم دگر

جز غیر ندامت و پشیمانی بس

راقمه ملا لاجین

هر که را توفیق می بخشد خدا یک دعایی خیر گوید بهر ما {

در تواریخ آمده است که بعد از حملات مغول بالای خراسان زمین، استفاده از سال های چینی – اویغوری در بین مردم رایج شده بود که مبتنی بر نام دوازده حیوان بوده و برایش سال های ترکی هم گفته اند. تا چند سال پیش ریش سفیدان ما در دهات گاهشماری را به سال های شمسی و قمری را نمی دانستند و در قسمت شمار سال ها از روی همین نام دوازده حیوان استفاده می کردند، و این را « موچه» می گفتند. ریش سفیدان کهن سال از یکدیگر پرسان می کردند: آرا تو موچه چِدوم سالند؟ یا: تو موچه چیز؟

و بعد از روی همان « موچه»، سن یکدیگر را تخمین می زدند. این دوازده سال ترکی را که یک حیوان از یک سال نمایندگی می کند و بعد از هر دوازده سال، بصورت تناوب می آیند. شاعری این دوازده سال را چنین به رشته نظم کشیده است:

موش و بقتر و پلنگ و خرگوش شمار زین چهار چو بگذری نهنگ آید و مار
آنگاه به اسپ و گوسفند است حساب حمدونه و مرغ و سگ و خوک آخر کار

از نوشته ملا لاجین بر می آید که او در سال (1306) هجری شمسی که گویا همان سال، از نقطه نظر حساب سال های ترکی سال « اسپ » بوده است، آن نوشته را روی همان کتیبه حک نموده است.

روی این موضوع دقیق تر بحث می نمایم.

این به سال فرس آمد عیان از سنه هم الف و سیصد و شش بدان

فرس در عربی اسپ را گویند. سال فرس یعنی سال اسپ.

الف (alfa) در عربی هزار را گویند. الف و سیصد و شش یعنی هزار و سیصد و شش

عَشَرَ (ده)، مِئَة (صد)، أَلْف (هزار) که جمع آن الوف می شود یعنی هزار ها (أَلْف با أَلِف « ا » اشتباه نگردد.

یعنی ملا لاجین در سال (1306) که همان سال مصادف با سال اسپ هم بوده، همان کتیبه را حک نموده است.

این نظریه را بطور دقیق تر بررسی کنیم. جدول زیر را جهت آسانی بر آورد سال های ترکی کشیدیم. که سال های هجری شمسی را با سال های ترکی از سال (1279) هجری شمسی تا سال (1410) هجری شمسی را احتوا می نماید.

مطابقت سال های ترکی با هجری خورشیدی

سال قمری	سال گاه	سال یثرب	سال خرگوش	سال نهمی	سال مار	سال اسب	سال گوسفند	سال میمون	سال مرغ	سال سگ	سال خوک
1279	1280	1281	1282	1283	1284	1285	1286	1287	1288	1289	1290
1291	1292	1293	1294	1295	1296	1297	1298	1299	1300	1301	1302
1303	1304	1305	1306	1307	1308	1309	1310	1311	1312	1313	1314
1315	1316	1317	1318	1319	1320	1321	1322	1323	1324	1325	1326
1327	1328	1329	1330	1331	1332	1333	1334	1335	1336	1337	1338
1339	1340	1341	1342	1343	1344	1345	1346	1347	1348	1349	1350
1351	1352	1353	1354	1355	1356	1357	1358	1359	1360	1361	1362
1363	1364	1365	1366	1367	1368	1369	1370	1371	1372	1373	1374
1375	1376	1377	1378	1379	1380	1381	1382	1383	1384	1385	1386
1387	1388	1389	1390	1391	1392	1393	1394	1395	1396	1397	1398
1399	1400	1401	1402	1403	1404	1405	1406	1407	1408	1409	1410

جدول بالا نشان میدهد که سال (1306) برابر با سال خرگوش است و سه سال تفاوت بین (1306) و سال اسب (1309) است. یعنی سال اسب سال (1309) است. در اینجا، ملا لاجین یا تصادف سنوات (سالهای) ترکی و هجری شمسی را دقیقاً نسنجیده، و یا در ذکر سنه از هجری قمری کار گرفته است.

اگر ما سال (1306) را هجری قمری قیاس کنیم، این سال مصادف است با سال (1267) هجری شمسی و (1888) میلادی، و با این محاسبه بسیار بعید به نظر می رسد که مراد ملا لاجین سال قمری بوده باشد. زیرا که فاصله بین نوشتن کتابش (1340 هجری قمری) و این سنه (اگر قمری قیاس شود) (34) سال را در بر می گیرد. بعداً اگر سال وفات ملا لاجین (1316) و یا 1317 هجری شمسی برابر با 1356 هجری قمری) با این سال مقایسه کنیم، (50) سال تفاوت را نشان می دهد. $(50 = 1306 - 1356)$. در حالی که ملا لاجین در وقت نوشتن کتبی (77) ساله بوده (هفتاد و هفت عمر ببریم بس). اگر عمر ملا لاجین را در حین نوشتن کتبی (یعنی 77 را) با سال وفات او (اگر به هجری قمری فرض شود) (1356) جمع کنیم $(127 = 50 + 77)$ می شود، و این بسیار بعید به نظر می رسد که ملا لاجین (127) سال عمر کرده باشد.

پس به این نتیجه می رسیم که ملا لاجین در بین سالهای (1306 – 1309 هجری شمسی) همان کتبی را نوشته است نه سال قمری.

ملا لاجین کتابش را بین سال های (1340 – 1342 هجری قمری) نوشته است، که مصادف است با (1300 – 1302) هجری شمسی. بدین مناسبت ملا لاجین، همان کتبی را پنج الی شش سال بعد از نوشتن کتابش نوشته است و این قرین به به حقیقت است.

سال های (1306 – 1309) سال هایی هستند که ملا لاجین کتبی را نوشته (سال 1309 بخاطری که سال فرس را ذکر کرده) و از این طریق می توانیم سال تولد او را حدس بزنیم. میشود که ملا لاجین در تطبیق سال های هجری شمسی و ترکی مغالطه کرده باشد. اگر بدین ترتیب سال نوشتن کتبی را اگر (1306 هجری شمسی) قبول کنیم، در این سال ملا لاجین (77) ساله بوده و اگر از این سال (1306) عدد (77) را تفریق کنیم، عدد (1229) بدست می آید. و اگر سال فرس (1309) معیار برایش تعیین شود، سال تولدش (1332 هجری شمسی) می باشد.

در اینجا من سال شمسی (1306) را ملاک قرار می دهم و از اینطریق سال تولد و سال وفات ملا لاجین را بطور تخمینی تعیین می کنم.

نقاط عطف	هجری خورشیدی	هجری قمری	میلادی
سال تولد	1229	1266	1850
سال نوشتن کتاب	1300	1340	1921
سال حک کردن کتیبه	1306	1345	1929
سال وفات	1316 - 1317	1356 - 1357	1937 - 1938

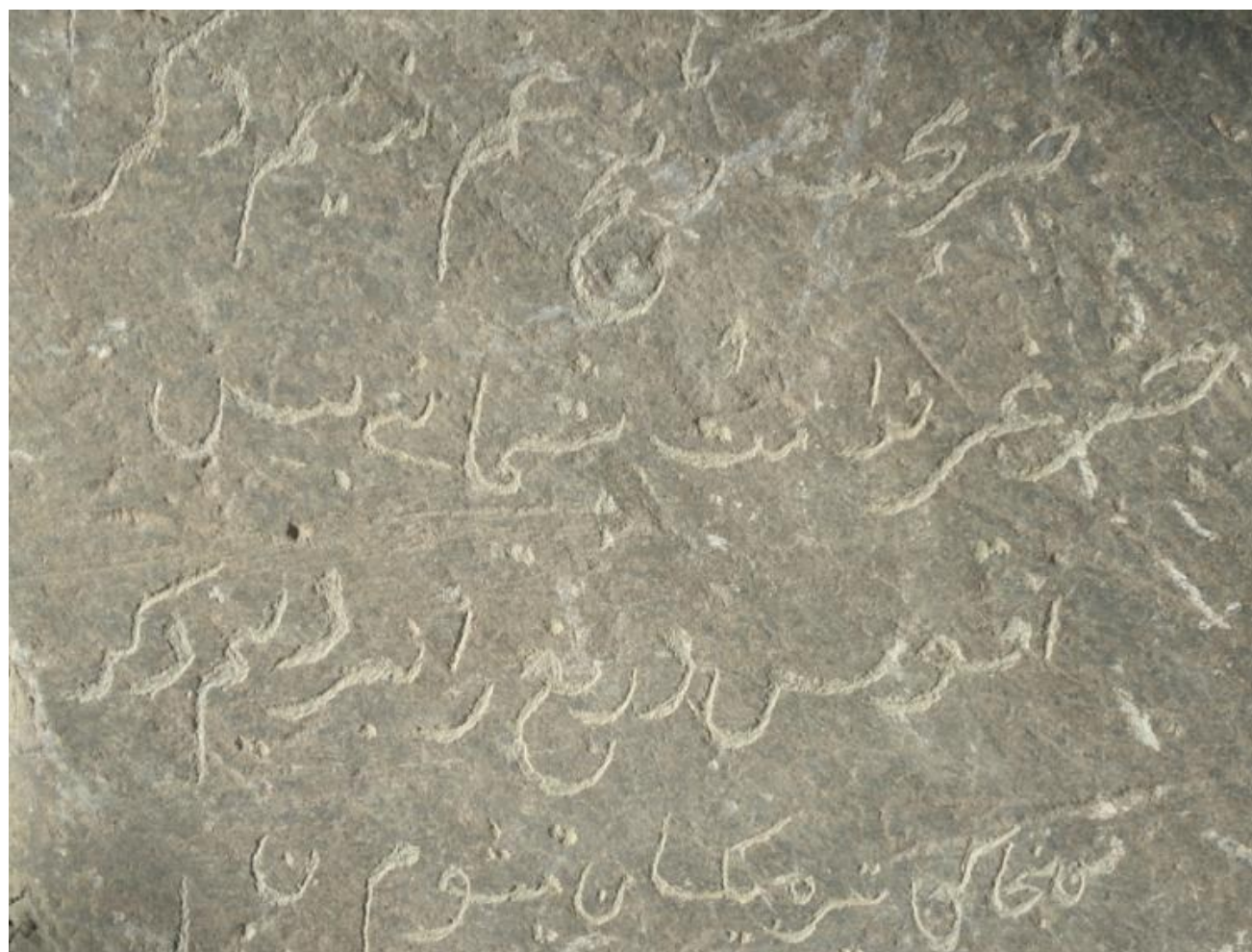
پس به این ترتیب، ملا لاجین در عمر (70- 73) سالگی کتابش را نوشته و در عمر (77) کتیبه را نوشته و در سال (1316 هجری شمسی بقول قدرت بیک « به نقل از پامیرزاد» وفات کرده و بقول گل محمد واقفی تا سال 1317 هجری خورشیدی در قید حیات بوده) که بدین ترتیب ملا لاجین از 88 تا 90 سال زندگی کرده است.

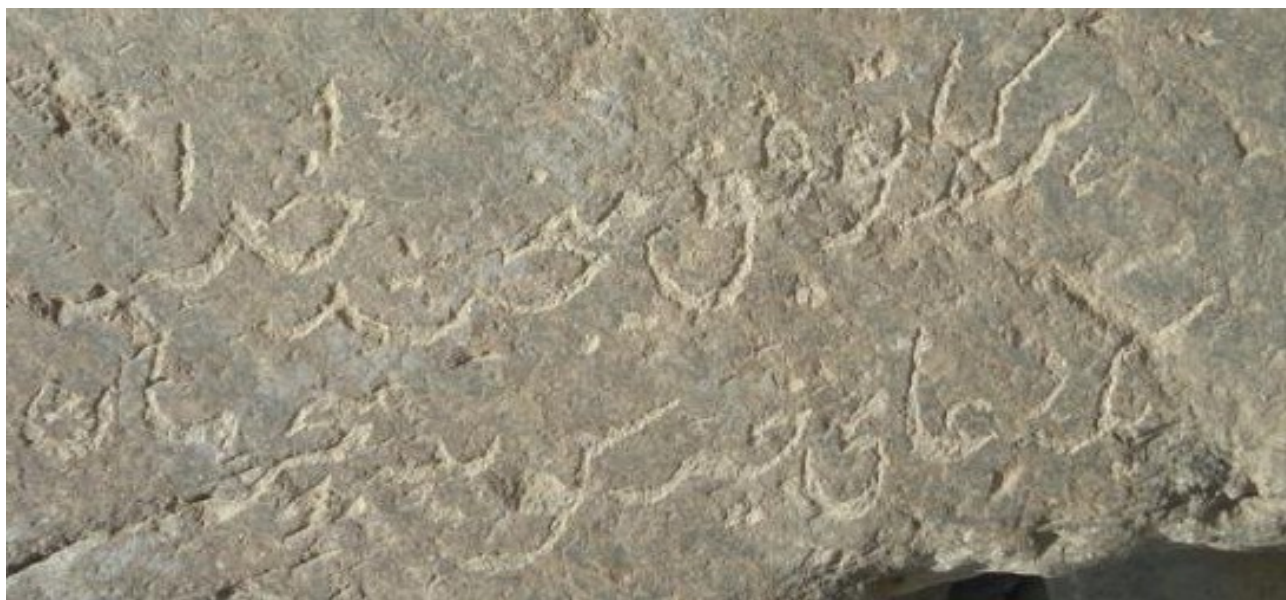
با این پژوهش تا حدی کوشش کردم حدس و گمان ها را تخفیف دهم تا باشد به معلومات دقیق تری دست یابیم.

بدین ترتیب به گمانه زنی های خود ساخته پامیر زاد خاتمه بخشیدیم که اظهار نظر نموده بود که ملا لاجین کتاب اشعارش را در (92) سالگی نوشته و بر اساس آن سال تولد او را (1205) محاسبه نموده و ادعا نموده بود که ملا لاجین بعمر (109) سالگی دار فانی را وداع گفته است.

تصاویر کتیبه ملا لاجین:

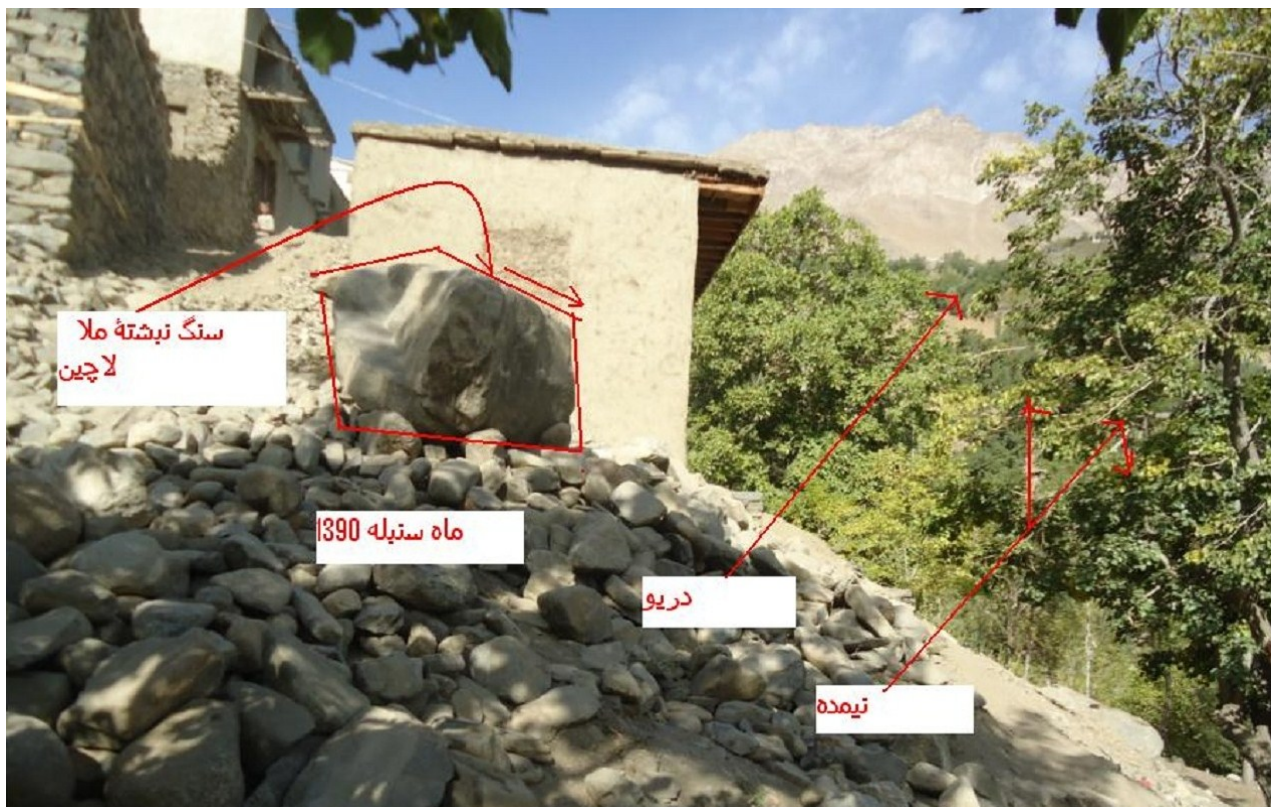

راه نیمده - تندیر

ضمیمه ها:

ضمیمه 1:

جهت تبدیل نمودن سال شمسی به قمری میلادی و با عکس آن، از فارمول ذیل کار گرفته شود.

برای تبدیل سال شمسی به میلادی چنانچه روز مورد نظر بین اول حمل تا 11 جدی باشد، عدد 621 و اگر روز مورد نظر بین 11 جدی تا آخر حوت باشد عدد 622 را به سال شمسی می افزاییم تا سال میلادی به دست آید.

مثلا 22 دلو (برابر با 11 فیروزی) سال 1357 شمسی مطابق با $1357+622=1979$ میلادی می باشد.

و (14) جوزا (برابر با 4 جون) سال 1368 شمسی برابر با $1368+621=1989$ میلادی می باشد.

تبدیل تاریخ میلادی به شمسی

روز مورد نظر بین اول جنوری تا 21 مارچ باشد عدد 622 و اگر روز مورد نظر بین 22 مارچ تا آخر دسمبر باشد عدد 621 را از سال میلادی کسر می کنیم.

مثلا 26 جنوری (6 دلو) 1978 میلادی برابر است با $1978-622=1356$ شمسی

یا 6 آگوست (15 اسد) 1945 میلادی برابر است با $1945-621=1324$ شمسی

تبدیل سال قمری به شمسی و بالعکس

هر سال قمری تقریباً 10 روز و 21 ساعت از سال شمسی کوتاه تر است یعنی هر 33 سال شمسی برابر 34 سال قمری است بنا بر این برای تبدیل سال شمسی به قمری عدد سال شمسی را بر 33 تقسیم کرده حاصل آنرا با عدد سال شمسی جمع میکنیم.

مثال

سال 1391 شمسی برابر است با 1433 قمری

$$1391 \div 33 = 42 \quad 1391 + 42 = 1433$$

برای تبدیل سال قمری به سال شمسی عدد سال قمری را بر 34 تقسیم کرده حاصل را از عدد سال قمری تفریق میکنیم

مثال

سال 1433 قمری برابر است با 1391 شمسی

$$1433 - 42 = 1391 \quad 1433 \div 34 = 42$$

جهت سهولت، به وب سایت زیر مراجعه شود که اگر یکی از سال های مورد نظر را در آن وارد کنید، و بعداً گزینه « تبدیل » را فشار دهید، نرم افزار متذکره بطور خود کار سال ها ره بهم تبدیل می کند.

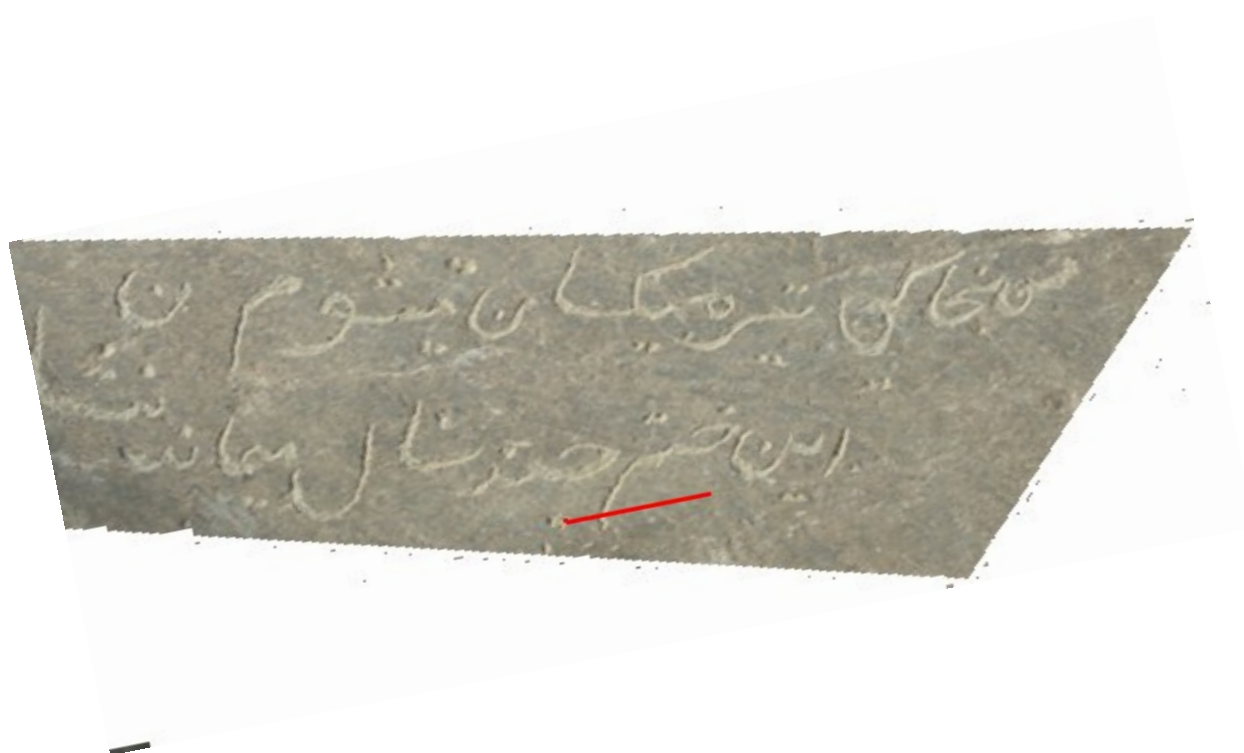
<http://www.elib.hbi.ir/persian/CLINICAL-EPIDEMIOLOGY/calendar%20converter4.htm>

معلومات در قسمت سال های ترکی، در لینک زیر موجود است.

<http://javadnassiri.blogfa.com/post-418.aspx>

ضمیمه 2:

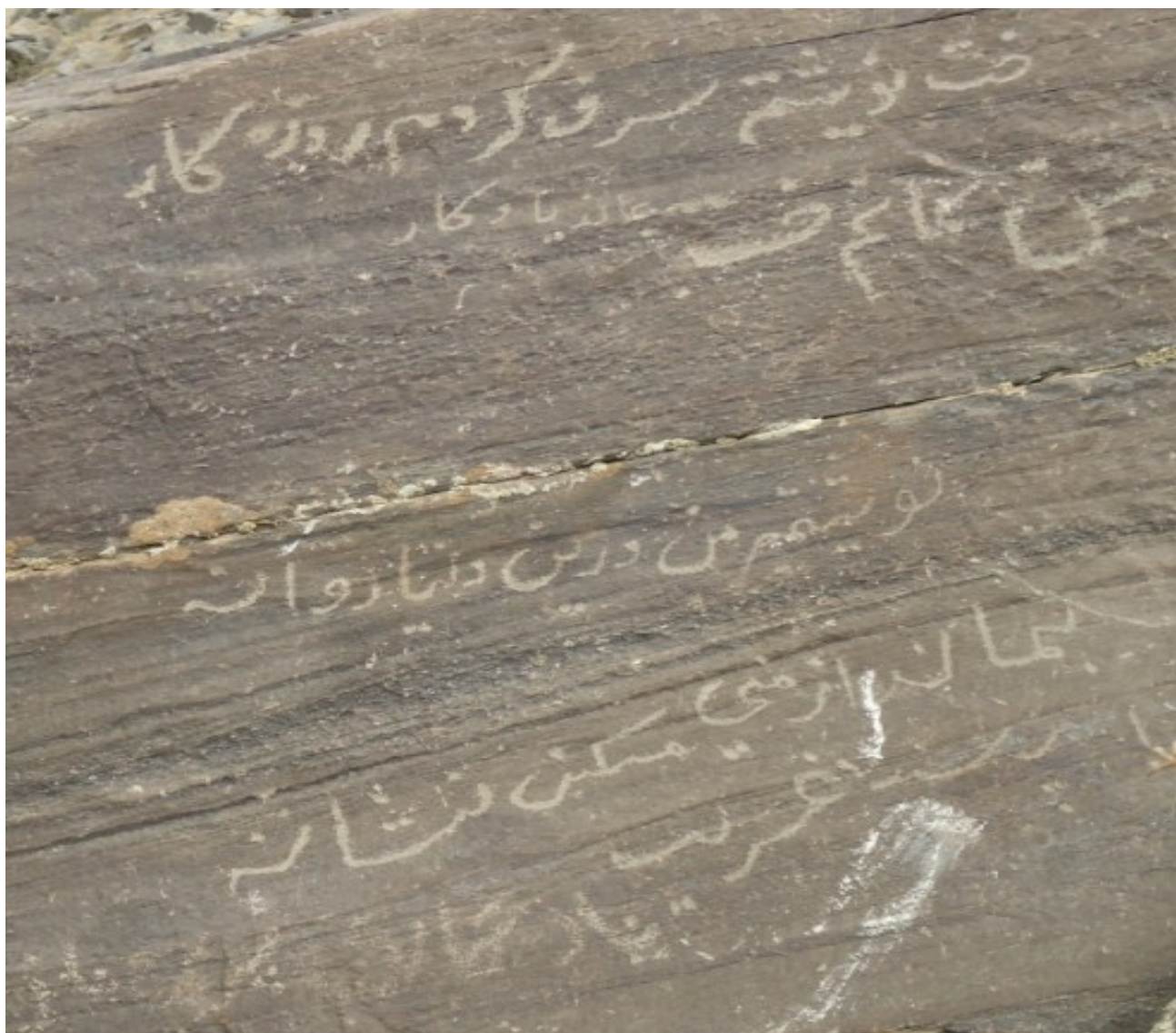
ملا لاجین واژه « خط » را بصورت « خت » نوشته است.

این نوشته میرساند که نویسندگان شغنانی در اول در بند املاى واژگان عربی مقید نبوده اند، و واژه ها را آنطوری که تلفظ نموده اند، نوشته اند. قابل یاد آوری است که کُردان (کوردان) هم واژه « خط » را بصورت « خت » می نویسند.

سنگ نبشته دیگری در دهکده رجیستک مربوط قریه بهشار در شغنن موجود است که در آن واژه « خط » را بصورت « خت » نوشته اند. شایعاتی وجود دارد که این کتیبه (سنگ نبشته) را شخصی بنام « بابک » که از اهالی دهکده متذکره (رجیستک) بوده، آنرا نوشته است. ولی سال نوشته اش دقیقاً معلوم نیست.

جهت معلومات بیشتر به تصاویر زیر مراجعه شود.

نوشته روی کتیبه چنین است

خت نوشتم سرف کردم روزگار من نمانم خت بماند یاد کار

نوشتم من در این دنیا روانه بماند از منی مسکین نشانه

اگر پرسند غریب

خت = خط سرف = صرف روزگار = روزگار یادکار = یادگار

صورت اصلی آن میشود:

خط نوشتم صرف کردم روزگار من نمانم، خط بماند یاد کار

و در زیر آن دوبیتی معروفی که در داستان «نجمای شیرازی» آمده است، به شکل نا تمام نوشته کرده است، که شکل مکمل آن اینطور است:

نویسم بر در و دیوار خانه بماند از من مسکین نشانه

اگر پرسند نجما در کجا رفت بگو بگریخت از ننگ زمانه

و بعضی ها، آنرا به شکل زیر تغییر داده اند:

نویشم بر در و دیوار خانه بماند از منی مسکین نشانه

اگر گویند مسکین در کجا رفت بگو بگریخت از دست زمانه

منابع و مأخذ:

1. پامیر زاد، خوش نظر، مناجات و دیگر اشعار ملا لاجین، کراچی پاکستان، 1385
2. ثابتی، نوروز علی، جزوه مختصری در مورد ملا لاجین و اثرش، قابل دسترس در سایت وزین سیمای شغنان (1390).
3. ملا لاجین، کتاب اشعار (اثر قلمی)، 1340 هجری قمری (1300 ه.ش).
4. تصاویر: از نوروز علی ثابتی (پاییز سال 1390)